NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT
ELEMZÉSEK – 2014/8
1581 Budapest Pf: 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58 e-mail: svkk@uni-nke.hu
ISSN 2063-4862

A jelenlegi ukrán válságról 2.0

2014. február 18–20-án már-már háborús veszteségeket produkáló felkelésbe torkolltak a 2013. november 21. óta zajló ukrajnai tiltakozások.[1] Elemzésünkben – amely a január 31-én lezárt előző írásunk jelentősen bővített és aktualizált változata – e tiltakozások fordulópontjait, jellegzetességeit, dinamikáját és eredményeit tekintjük át röviden.

A jelenlegi ukrán válság azután robbant ki, hogy Mikola Azarov, a közismerten oroszbarát ukrán kormányfő – az Ausztriában tartózkodó Viktor Janukovics elnök helyett[2] – 2013. november 21-én hivatalosan bejelentette, miszerint Ukrajna az eredeti tervekkel ellentétben nem írja alá Vilniusban az Európai Unióval előkészített társulási egyezményt.[3] Gyakorlatilag Azarov bejelentését követően vette kezdetét még aznap este a kijevi Függetlenség téren (Majdan Nyezalezsnosztyi), majd később több más nyugat-ukrajnai városban az a tüntetés- és tiltakozássorozat, amely aztán változó intenzitással, változó főszereplőkkel és változó célokkal január végére Azarov és kormánya bukásához, február 18–21-re pedig a Janukovics-rezsimet megdöntő felkeléssé vált.

Majdan – változó célok, változó főszereplők

Az EU–ukrán társulási egyezmény elutasítása miatt kirobbant Európa-párti ukrajnai tüntetéseket – Kijevben, Lvovban és néhány más nyugat-ukrajnai városban – 2013. november 21-től november 29-ig egy, az ukrán politika színpadán újonnan megjelenő fiatal generáció szervezte és vezette. Ez a generáció – amely már a független Ukrajnában szocializálódott, tanult, s igen jól ismeri és használja céljai elérésére a modern tömegkommunikációs eszközöket[4] – nem csupán a Viktor Janukovics elnök vezette politikai táborral, de a hivatalos ellenzéket is magában foglaló ukrán politikai elit egészével szemben is igen kritikus.[5] E csoportok tiltakozása, kitartása és pártpolitikai értelemben vett apolitikussága nemcsak a kormányt, hanem a hivatalos ukrán ellenzéket is láthatóan meglepte. Annak ellenére meglepte, hogy az Európai Unióhoz való közeledés azon kevés törekvések közé tartozott, amelyet az elmúlt években az ukrán társadalom többsége, illetve relatív többsége támogatott.[6] Fontos azonban jeleznünk, hogy az

[1] Bár mind a majdani tiltakozók, mind a nemzetközi sajtó szívesen nevezi forradalomnak a kijevi/ukrajnai eseményeket, azok a politikai erőszakformák közül leginkább a felkeléshez hasonlítanak. Ez olyan szervezett politikai erőszakforma, amely a hatalomgyakorlással szembeni általános elégedetlenségből fakad, így általánosabb politikai és társadalmi céljai vannak, s nagyobb tömegeket mozgósít. Bár a felkelés általában nincs előre megtervezve, de – szemben a zendüléssel és a lázadással – intézményeket hoz létre (például bizottságok, tárgyalócsoportok stb.). A felkelésben részt vevők általában nem az alkotmányos rend megdöntését, sokkal inkább annak visszaállítását tűzik célul. Mivel február 18–19-re virradóan 27–28, február 20–21-én pedig 75–80 halálos áldozata volt az kijevi utcai összecsapásoknak, az Uppsala Conflict Project háborúdefiníciója (25 halálos áldozat/harcoló nap) szerint nem tarjuk túlzásnak megfogalmazásunkat.

[2] Imleski, Roman: Dymisja Azarowa - pierwszy sukces ukraińskiej opozycji. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 28.

[3] A bejelentést megelőzően 2014. október 24–25-én Minszkben ülésezett az Eurázsia Legfelsőbb Gazdasági Tanács, illetve a Független Államok Közösségének csúcsértekezlete. Viktor Janukovics mindkét találkozón részt vett, majd bejelentette, hogy Ukrajna nem lehet egyszerre az EU társult, illetve az eurázsiai vámunió tagja. Október 27-én, miután Szocsiban találkozott Vlagyimir Putyinnal, Janukovics tanácsadója bejelenti, hogy az ukrán elnök nem mond le az európai irányról, de *„az okos politikusnak rendelkeznie kell tartalék változattal is”*. Swiader, Jacek: Trzy miesiące walki. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 22.

[4] Nem csupán a tiltakozók által létrehozott honlapokra gondolunk (például http://euromaidanpr.wordpress.com/; http://www.ustream.tv/channel/press-club; http://onlinemaidan.com/), s nem csupán a tüntetőket támogató, az ukrán kormányzati portált például december 1-jén ideiglenesen megbénító hacktivistákra, hanem a közösségi és a videomegosztó portálok rendszeres használatára is. Веб-сайт Кабміну теж уже не працює. *Evropejskaja Pravda,* 2013. 12. 01.; Szaniewski, Mateusz: #EuroMaidan, czyli umieranie na Twitterze. Gazeta Wyborcza, 2014. 02. 22.

[5] Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: Co Majdan mówi o Ukrainie? Diagnoza i perspektywy ukraińskiej polityki. *Komentarze OSW,* 2014. 01. 17. 1–4. o.; To jeszcze nie jest szczęśliwy finał. Rozmowa z ukraińską politolog. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 21.

[6] Sz. Bíró Zoltán: Ukrajnai dilemmák. *HVG.hu,* 2013.12.10.

© TÁLAS PÉTER

ukrán parlament ellenzéki pártjainak politikusai – a Julija Timosenko bebörtönzött volt kormányfő mögött álló, Arszenyij Jacenyuk vezette *Szülőföld (Batykivscsina)*, a Vitalij Klicsko vezette *Ütés (UDAR),* illetve az Oleh Tyahnibok vezette nacionalista *Szabadság (Szvoboda)* párt – bár már november 24-től támogatják a tüntetőket, csak december elejétől, a tüntetéssorozat második szakaszától kapcsolódtak be valóban aktívan a tiltakozásba.[7] Ekkor is elsősorban a 2015-ös márciusi választásokat tartották szem előtt, számos esetben eltérő véleményeket fogalmaztak meg, s valójában sohasem sikerült átvenniük a Majdan-mozgalom tényeleges politikai vezetését. Ez a tény egyébként a január 19–23. közötti első utcai harcokat követően komoly aggodalmat váltott ki a külföldi megfigyelők és politikusok körében.

A november 21-én megkezdett Európa-párti tiltakozás december első felében alighanem az érdektelenségbe fulladt volna (a november 24-én még 100 ezres tömeg november 26-27-re 900 főre csökkent), ha a hatalom nem ad engedélyt a tüntetők ellen speciálisan kiképzett ukrán rohamrendőrség (a Berkut) november 30-i brutális fellépésére. Ez nem csupán új lendületet adott a kijevi tiltakozásoknak (december 1-én 300–500, december 8-án 800 ezer ember gyűjt össze a Majdan téren), de egyrészt új társadalmi csoportokat is a Majdan-mozgalom mellé állított, másrészt Európa-pártiból kormányellenes tiltakozássá alakította át a tüntetést, harmadrészt fizikailag intézményesítette a tiltakozást (a Majdanon ekkor állították fel sátortáborukat a tüntetők, illetve ekkortól kerül sor az állami intézmények épületeinek blokádjára). Már itt érdemes jeleznünk, hogy Majdan-mozgalom életben tartásához, kiszélesítéséhez, radikalizálódásához és kvázi intézményesítéséhez döntő mértékben járult hozzá, hogy az ukrán kormányzat – politikai szempontból érthetetlen módon – a kivárás és tiltakozók kifárasztása helyett időről időre igen brutálisan lépett fel a tiltakozók, illetve a velük szimpatizálók ellen. A már említett november 30-i, majd az azt követő (például december 11-i[8]) rendőri fellépések mellett Tatjana Csornovol tényfeltáró újságíró december 25-i,[9] Jurij Lucenko, a ma az ellenzékhez tartozó volt belügyminiszter január 10-i megverése,[10] majd pedig az ukrán egyesülés ünnepén[11] megölt, illetve megsebesített tiltakozók[12] miatti társadalmi felháborodás lendítette tovább a december második felére elerőtlenedni látszó tiltakozásokat. Olyannyira, hogy hatalom 2014. január 19–23. közötti brutális fellépését követően jó néhány olyan kelet-ukrajnai – például a dnyipropetrovszki, harkivi, zaporizzsjai, luhanszki – megyékben is tiltakozásokra került sor, amelyek egyértelműen Viktor Janukovics politikai hátországának számítanak.[13] Ezt különösen azért fontos hangsúlyoznunk, mert január 19. óta a nemzetközi média – elsősorban az ukrán és az orosz kormányhoz közeli elemzőkre hivatkozva – igen gyakran emleget polgárháborús veszélyt, illetve polgárháborút Ukrajnában. Elfeledkeznek arról, hogy egyrészt a polgárháborúnak viszonylag pontosan meghatározott feltételei vannak (s ezek nem állnak fenn itt),[14] másrészt a kormányzat és társadalom Ukrajnában tapasztalható összeütközésének formáját – mint már jeleztük – nem polgárháborúként, hanem sokkal inkább lázadásként, felkelésként jellemzi a nemzetközi biztonsági tanulmányok szakirodalma.

---

[7] Érdemes megjegyezni, hogy Julija Timosenko már november 21-én a tiltakozók támogatására szólította fel az ukránokat, pártja a *Szülőföld (Batykivscsina)* pedig – Andrij Parubij vezetésével – november 24-én állította fel az első néhány sátrat a Majdanon. Swiader, Jacek: Trzy miesiące walki. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 22.

[8] A Berkut és a kormánypárti civil verőlegények (a tituskik) ekkor nyolc órán keresztül támadják a tüntetők barikádjait, könnygázt is bevetve.

[9] A 34 éves újságírónő természetesen nem az egyetlen áldozata a Berkut és a tituskik brutális fellépésének, de Csornovol esete kapta a legnagyobb sajtóvisszhangot. Az ukrán elnök ingatlanügyei miatt verték meg a kijevi újságírónőt? *Euronews,* 2013.12. 26.; Swiader, Jacek: Trzy miesiące walki. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 22.

[10] Rohamrendőrök bántalmazták a volt ukrán belügyminisztert. *Parameter.sk*, 2014. 01. 11.

[11] 1919. január 22-én Kijev Szófia terén az Ukrán Köztársaság és a Nyugat-Ukrajnai Népköztársaság egy államba történő jelképes egyesülését ünnepelték meg. 1999-tól ez a nap nemzeti ünnep lett Ukrajnában.

[12] Wilczak, Jagienka: Tragiczny Dzień Jedności. *Polityka.pl,* 2014. 01. 22; Ukrajnai tüntetések – Már halálos áldozatai is vannak a kijevi tüntetéseknek. *Magyar Nemzet,* 2014. 01. 23.; Wilgocki, Michał: Serhij, Michaił, Roman i Jurij. Zginęli i stali się męczennikami Majdanu. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 29.

[13] Sytuacja na Ukrainie, 27 stycznia. *Notatka Specjalna OSW,* 2014. 01. 27.; Sytuacja na Ukrainie, 27–28 stycznia. *Notatka Specjalna OSW,* 2014. 01. 28.; Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: Kryzys na Ukrainie: pierwszy krok do kompromisu. *OSW Analizy,* 2014. 01. 29.

[14] A polgárháború minősítésnek legalább négy – az 1949-es genfi egyezményekben lefektetett – kritériumnak kell megfelelnie: a polgárháborút kirobbantó félnek ki kell terjesztenie fennhatóságát az ország területének valamely részére; tényleges közigazgatási felügyeletet kell gyakorolnia az általa elfoglalt területen élő polgári lakosság felett; el kell érnie, hogy a központi hatalom vagy egy harmadik fél hadviselőként ismerje el; továbbá azt, hogy a kormány

A hatalom durva reakciója annál is kevésbé érthető, mert a Majdan-mozgalom – 2014. január végéig – politikai szempontból sem jelentett igazán komoly veszélyt a Janukovics-rezsimre. A mozgalom ugyanis politikai értelemben igen széttagolt és heterogén, amelyhez az alábbi csoportok tartoznak:
– A tüntetéseket kirobbantó említett és még nem intézményesült *új ukrán politikai generáció,*[15] illetve a későbbiekben hozzájuk csatlakozó civilek. Fontos jelezni, hogy mindvégig ez utóbbiak tették ki a Majdanon tüntetők túlnyomó többségét.
– Az egymással is erőteljesen vetélkedő, programjukat tekintve pedig igen különböző *parlamenti ellenzéki pártok* (*Szülőföld, Ütés, Szabadság, Nemzeti Ellenállás*) aktivistái és politikusai. Helyzetük megértéséhez érdemes jelezni, hogy egy decemberben készített felmérés szerint az ukrán társadalom nem csupán a kormánypártokkal, hanem az ellenzéki vezetőkkel szemben is erősen kritikus. A *Szülőföld* vezetőjét, Arszenyij Jacenyukot az ukránok 55%-a, az *Ütést (UDAR)* vezető Vitalij Klicskót 48%-a, Oleh Tyahnibokot, a *Szabadság párt* vezetőjét 58,8%, Jurij Lucenkót, a *Nemzeti Ellenállás* nevű politikai formáció vezetőjét pedig 60,1% utasította el.[16] Vagyis a társadalom jelentős része az ellenzéket is a társadalomtól elkülönült politikai elithez sorolja. Ebben valószínűleg komoly szerepet játszik, hogy a hivatalos ellenzék napjainkban nem rendelkezik reális alternatív társadalmi-gazdasági programmal, követeléseik egy része pedig irreális. Például előrehozott parlamenti és elnökválasztást követelnek olyankor, amikor arra programban, infrastrukturálisan és pénzügyileg maguk is felkészületlenek.[17] Nem megkérdőjelezve ukrán parlamenti ellenzék politikusainak a tiltakozók melletti egyéni elkötelezettségét, világosan kell látnunk, hogy az ellenzéki pártok számára a Majdan-mozgalom és általában az ukrajnai tüntetések egyrészt mint a Janukoviccsal folytatott tárgyalásokhoz nélkülözhetetlen politikai súlyt képező, illetve a szavazóbázist potenciálisan kiszélesítő tömeg, másrészt pedig mint egy igen jelentős hazai és nemzetközi médiafelületet biztosító eseménysor jelentettek kulcsfontosságú tényezőt.
– A legfeljebb 10 ezer főt számláló úgynevezett *majdani önvédelem (Samoobrona Majdan)* tagjai, akik védelmi és rendfenntartó feladatokat látnak/láttak el a Majdan körül december elejétől megépített 10 barikád közvetlen környezetében. A Samoobrona tagjai közé kezdetben az afganisztáni és az iraki háború, illetve a specnaz veteránjai (mint irányítók és szervezők), fiatal

---

a reguláris fegyveres erőket is bevesse ellene. A genfi egyezmények ugyanakkor nem határozzák meg a polgárháború fogalmát, csupán annyit mondanak róla, hogy nem államok között vívott fegyveres konfliktus. A szervezett politikai erőszak e formájának definiálására James D. Fearon tett kísérletet, aki szerint a polgárháború *„egy országon belül, szervezett csoportok által vívott fegyveres konfliktus, amelynek célja a központi vagy a regionális hatalom megszerzése, vagy a kormányzati politika megváltoztatásának kikényszerítése."* (James Fearon: "Iraq's Civil War". *Foreign Affairs*, March/April 2007.) Ehhez még hozzátehetjük, hogy többen az áldozatok számát is a polgárháború egyik feltételének tekintik: míg Erroll Henderson és David Singer szerint a polgárháborút olyan hosszabb időn keresztül, elsődlegesen belső, évente legalább ezer halottal járó fegyveres küzdelem, melyben a kormányerők egy hatékony védekezésre képes felkelő erővel állnak szemben, addig mások már a felek 100-100 fős áldozata esetén is polgárháborúról beszélnek. Henderson, Eroll – Singer, David: Civil War in the Post-Colonial Word, 1946–92. *Journal of Peace Research,* Vol. 37, No. 3 (May 2000), 275–299. o.; Hironaka, Ann: *Neverending Wars. The International Community, Weak States, and the Perpetuation of Civil War*. Cambridge, Massachusetts, London, England, 2005, Harvard University Press, 3. o.

[15] Ezt az egyébként még igen szűk réteget rendkívül jól jelképezi az a február 10. környékén az internetre felkerült videofelhívás, amely azután a február 19–20-i összecsapások után vált nemzetközileg is közismertté (néhány nap alatt ötmilliónyian osztották meg): *„Ukrán vagyok, Kijev szülötte. Most a Majdanon vagyok, a város főterén. Szeretném, ha tudnátok, hogy miért vannak ezrek az utcákon az országban. Egy oka van: szabadulni akarunk a diktatúrától. Szabadok akarunk lenni a politikusoktól, akik csak magukért dolgoznak. Akik készek lelőni, megverni, megsebesíteni embereket, hogy mentsék a pénzüket, házukat, hatalmukat. Azt akarom, ezek az emberek itt, akiknek van méltóságuk, akik bátrak, normális életet élhessenek. Mi civilizáltak vagyunk, a kormányunk viszont barbár. Azt akarjuk, hogy ne legyenek korruptak a bíróságaink. Szabadok akarunk lenni. Holnap talán már nem lesznek telefonjaink, nem lesz internetünk. Egyedül leszünk itt a téren. A rendőrök talán egyenként megölnek majd minket. Ezért kérlek most titeket, hogy segítsetek. Ezt a szabadságot a szívünkben őrizzük. Ezt a szabadságot az elménkben őrizzük. Most pedig szeretnénk elmondani. Azt szeretnénk, ha elmondanád ezt a történetet a barátaidnak, ha megosztanád ezt a videót. Mutasd meg a családodnak, a barátaidnak, a kormányodnak. Mutasd meg, hogy támogatsz minket."* Azt akarom, hogy tudjátok, miért vannak kint ezrek a város főterén! *444.hu*, 2014. február 19.

[16] Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: Co Majdan mówi o Ukrainie? Diagnoza i perspektywy ukraińskiej polityki. *Komentarze OSW,* 2014. 01. 17. 4. o.

[17] Ezen nem változtat az sem, hogy a 2014. február 21-i, az Európai Unió közvetítésével összehozott, Janukovics és a parlamenti ellenzék között létrejött megállapodás részét képezi a decemberre előrehozott elnökválasztás.

egyetemisták és fiatal szakemberek (például orvosok, egészségügyi dolgozók) tartoztak, akiknek Andrij Parubij, a Szülőföld nevű párt parlamenti képviselője volt a vezetője és parancsnoka. Január és február folyamán azonban csatlakozott hozzájuk a nemzeti radikális csoportok tagjainak egy része és számos civil is.[18]
– A tiltakozók között ott találjuk az ukrán nemzeti radikális és szélsőjobboldali csoportokat összefogó *Pravij Szektor* ligát. A Majdan-mozgalomnak ezt a részét olyan egyébként kicsi és marginális csoportok alkotják, mint a *Sztepan Bandera Sólymai (Trizub)*[19]*, az Ukrán Nemzeti Önvédelem, Ukrajnai Hazafiak* és a *Fehér Kalapács.*[20] Az Ukrajna-szerte mintegy 4–5 ezer embert mobilizálni képes *Pravij Szektor* tagjai közül a Majdanon kezdetben mintegy 500 fő volt jelen, de január és február folyamán számuk jelentősen nőtt, többek között számos civil csatlakozása nyomán. Fontos látnunk azt is, hogy az ukrán nemzeti radikális és szélsőjobboldali csoportokat ugyanaz a hatalom hozta politikailag helyzetben – azzal, hogy január 19–23. között, illetve február 18–20-án (a Samoobronával karöltve) lényegében ők védték meg a majdani tüntetőket a különleges rendőri egységek és hatalom paramilitáris csoportjainak támadásaival szemben –, amely előszeretettel hivatkozott a nemzeti radikálisok brutális viselkedésére a tüntetők lejáratására indított hazai és nemzetközi propagandakampányban. A Dmitro Jaros vezette *Pravij Szektor* a Majdan-mozgalomnak az a hosszú idő keresztül fizikailag is élesen elkülönülő csoportja (az úgynevezett Hrusevszkij utcaiak), amely a legbizalmatlanabb a hivatalos ellenzékkel szemben.
– Az előbbieknél jóval kevésbé ismert a *Szpilna Szprava (Közös Ügyünk)* nevű, mintegy 500 állandó tagot számláló csoport, amely elsősorban a középületek (mezőgazdasági, energetikai, igazságügyi minisztériumok) elfoglalásával hívta fel magára a figyelmet a tiltakozások ideje alatt. Hasonlóan a *Pravij Szektor*hoz*, a Szpilna Szprava* is igen bizalmatlan a politikusokkal szemben, viszont a kezdettől részvételt követelt (igaz, sikertelenül) az ellenzéki vezetők és Viktor Janukovics tárgyalásain. A csoport vezetője a jelenleg Londonban tartózkodó Olekszandr Danyiljuk.
– Végül feltétlenül meg kell említenünk a körülbelül 1000 fős úgynevezett *Automajdan* csoportot, akik gépjárműveikkel és teherautóikkal szolgálják ki a tüntetőket (szállítás, utcai blokád, megfigyelés, védelem stb.), de nem tartózkodnak a Majdanon. Vezetőjük az a Dmitro Bulatov, akit januárban ismeretlenek elraboltak, megkínoztak és megcsonkítottak, s akit egy ideig Vilniusban gyógykezeltek.[21]

A Majdan-mozgalom széttagoltsága mellett Vlagyimir Putyin és Viktor Janukovics 2013. december 17-i moszkvai megállapodása is az ukrán elnököt hozta helyzetbe, hiszen ennek teljesülése esetén 2014-ben az ukrán kormány 15 milliárd dollárnyi orosz hitelhez, az oroszok által szállított gáz árának 406 dollárról 269 dollárra való csökkentése révén pedig további 3–5 milliárd dollárnyi megtakarításhoz juthatott volna.[22] Vagyis az egyezménnyel az ukrán elnök hatalmas lépést tett a 2015-ös márciusi választások megnyerésének pénzügyi megalapozása felé, olyannyira, hogy a 2014-es ukrán költségvetésben már szerepelt is a szavazatszerzéshez e forrásból biztosított szociális juttatások egy része.[23] Összességében tehát minden arra predesztinálta az elnököt és kormányzatát, hogy türelmesen és nagyobb konfliktusok nélkül várja ki a tiltakozó mozgalom lecsendesülését.

---

[18] Iwański, Tadeusz: Ukraina: polityczny klincz z radykalizującym się Majdanem w tle. *OSW Analizy*, 2014. 02. 05.
[19] Fontos jelezni, hogy Ukrajnában napjainkban igen sokan vallják magukat banderistáknak olyanok is, akik nézeteinek semmi köze nincs Sztepan Bandera második világháborús tevékenységéhez, csupán olyan szabad és független Ukrajnát kívánnak, amely közelebb áll az Európai Unióhoz, mint Oroszországhoz. To jeszcze nie jest szczęśliwy finał. Rozmowa z ukraińską politolog. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 21.
[20] Карапетян, Марина: «Правый сектор» Майдана. *Medialeaks.ru,* 2013. 12. 10.; Правый сектор. Информация об организации от Союза офицеров спецподразделений Украины. *Rusinform.net,* 2014. 01. 26.; Ukrajna ultrái. *Dotoho.blog.hu,* 2014. 01. 28.; Iwański, Tadeusz: Ukraina: polityczny klincz z radykalizującym się Majdanem w tle. *OSW Analizy*, 2014. 02. 05.
[21] Iwański, Tadeusz: Ukraina: polityczny klincz z radykalizującym się Majdanem w tle. OSW Analizy, 2014. 02. 05.
[22] Moszkva eddig a hitelből mindössze 3 milliárdot utalt át Kijevnek. Kublik, Andrzej: Ukraina i Rosja nakręcają spiralę wzajemnych kłopotów. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 27.
[23] Az ukrán parlament a 2014-es költségvetésben 22%-kal megemelte a szociális kiadások egy részét és a mezőgazdasági támogatásokat, Janukovics elnök pedig 10%-kal javasolta csökkenteni a gáz és a központi fűtés árát. Kublik, Andrzej: Ukraina i Rosja nakręcają spiralę wzajemnych kłopotów. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 27.

A rezsim – eszközök és lépések

Napjainkban valószínűleg sokan alig hiszik el, hogy a szinte pontosan négy évvel ezelőtt hatalomra került Viktor Janukovics 2010-ben a független Ukrajna egyik legnagyobb és legátfogóbb reformtervét dogoztatta ki és ígérte megvalósítani.[24] Reformtervei az ukrán politikai és gazdasági szférát egyaránt érintették. A politikai reformtervek az alkotmányos berendezkedés és a közigazgatás átalakítását, valamint a korrupció elleni harcot, a gazdasági reformtervek a makroökonómiai stabilizációt, az adó- és a nyugdíjrendszer átalakítását, a befektetési klíma javítását, a földpiac átalakítását, továbbá az ukrán gázszektor reformját tűzték célul. A reformok esélyeit jelentősen növelte a közvélemény szemében, hogy a 2010-es alkotmányos reform véget vetett annak a hatalmi patthelyzetnek, amely állandósítva a 2004 és 2010 között hatalmon lévő narancsos politikai elit táborai közötti politikai küzdelmet, egyben meg is bénította azt,[25] Viktor Janukovics elnök kezében pedig olyan hatalmat összpontosított, mint amilyen még senkinek sem volt korábban a független Ukrajna történetében.[26] A reformok azonban elégtelennek vagy kontraproduktívnak bizonyultak, illetve megbuktak a társadalom és az oligarchák ellenállásán.[27] A mostani események szempontjából azonban fontos jeleznünk, hogy két területen – az elnöki hatalom koncentrációja és a központi hatalmat befolyásoló oligarchák létszámának csökkentése terén (8–10-ről 3–4-re) – alapvetően sikeresnek bizonyultak a janukovicsi reformok, bár az utóbbival valószínűleg az oligarchák között több ellenséget is szerzett az elnök. Erre azért érdemes fokozottan felhívni a figyelmet, mert az ukrán és az orosz kormányzat képviselői, illetve a hozzájuk közel álló elemzők gyakran vádolják a nyugati hatalmak azzal, hogy ők finanszírozzák a majdani tüntetőket.[28] Sokkal való- és életszerűbb azonban – nem kizárva persze bizonyos nyugati segítséget sem –, hogy a Majdan-mozgalom legnagyobb pénzügyi támogatói éppen azok az oligarchák, akiket a Janukovics-rezsim eltávolított a hatalom, s így állami források közeléből. Érdemes továbbá szem előtt tartanunk, hogy a 2008-as gazdasági válság rendkívül keményen rázta meg az ukrán gazdaságot – teljesítménye 2009-ben közel 15%-kal esett vissza –, s persze azt az ukrán társadalmat is, amely az 1990-es évtizedben egyszer már elszenvedte az ukrán gazdasági teljesítmény közel 60%-ának elvesztését.[29] Az ukrán emberek tehát már jó ideje állandó szociális feszültségek között élték/élik az életüket, s ez a politikai tiltakozásoknak általában rendkívül jó gyúanyaga – külső finanszírozás nélkül is.

A Majdan-mozgalmat a Janukovics-rezsim valójában csak a november végi fordulatot követően kezdte el komolyabban venni. Bár december elején a tüntetőkkel szembeni kivárás lett a hivatalos politika, a kormány már ekkor számos eszközt igyekezett bevetni a tüntetők megfékezésére és megfélemlítésére. A közvéleményt például az elnököt és a kormányt támogató ellentüntetések szervezésével (november 24-én 30-40 ezer fő, december 14-én 50–60 ezer fő tüntetett Janukovics mellett), illetve a Majdanon tüntetők lejáratásával próbálta maga mögé állítani, s technikai, illetve adminisztratív eszközökkel igyekezett megakadályozni az állandóan a majdani sátortáborban tartózkodó tiltakozók ellátását. Emellett már ekkor előszeretettel al-

---

[24] Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки. Комітет з економічних реформ при Президентові України. 2010.; a reformokról lásd még Matuszak, Sławomir – Sarna, Arkadiusz: Od stabilizacji do stagnacji. Próby reform Wiktora Janukowicza. *Punk Widzenia,* no. 32, 03/2013, OSW, Warszawa, 2013. 45 o.

[25] Ludvig Zsuzsa: Ukrajna csődközelben – a gazdasági és politikai válság együttes hozadéka. In Wiener Csaba (szerk.): *A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok és kilátások.* 7. kötet. Válság Oroszországban és Ukrajnában: eltérő válságkezelési lehetőségek. 72–91. o.

[26] Olszański, Tadeusz A.: Sąd Konstytucyjny przywraca system prezydencki na Ukrainie. *OSW Analizy,* 2010. 10. 06.

[27] Matuszak, Sławomir – Sarna, Arkaduiusz: Od stabilizacji do stagnacji. Próby reform Wiktora Janukowicza. *Punk Widzenia,* no. 32, 03/2013, OSW, Warszawa, 2013. 45 o.; Matuszak, Sławomir: Demokracja oligarchiczna. Wpływ grup biznesowych na ukraińską politykę. *Prace OSW,* no. 42. 09/2012. 2012. 10. 16.

[28] Az orosz vezetés körében a Nyugat gerjesztette és finanszírozta társadalmi megmozdulásokról való mély meggyőződés gyakorlatilag a 2003–2005-ös posztszovjet színes forradalmak óta igen erős, s legutóbb az arab tavasz eseményei kapcsán fogalmazódott meg és vált uralkodóvá. Lásd erről Tálas Péter – Varga Gergely: Stratégiai törekvések a szíriai válság kapcsán II. *SVKK Elemzések*, 2012/20.

[29] Sz. Bíró Zoltán: Ukrajnai dilemmák. *HVG.hu,* 2013. 12. 10.

kalmazott országszerte fizetett provokátorokat, sportklubokból és a futballszurkolók közül verbuvált kormánypárti huligánokat a tüntetők és szimpatizánsaik ellen. Ezeket a provokátorokat – a 2013 májusában újságírókra támadó Vadim Titusko[30] neve után *–tituskik*nek nevezi az ukrán köznyelv, s ma már a nemzetközi média is.[31] A tituskikkal szemben – akiknek tevékenységét például a YouTube közösségi videómegosztó oldalra feltöltött felvételekkel igyekeztek leleplezni a tiltakozók – november óta óriásira nőtt a társadalmi közutálat. Részben módszereik miatt (sokan közülük beépültek a tüntetők közé, áldozataikat elrabolták és elhurcolták, vagy elhagyatott területeken csoportosan támadták meg, az általuk elkövetett erőszakos cselekményekkel, rongálásokkal a nyilvánosság előtt a tüntetőket vádolta a hatalom), részben pedig azért, mert megvert és megkínzott áldozataik közül többen is meghaltak az elmúlt három hónap során.[32] Fontos jeleznünk azt is, hogy a *tituskik* – mint a Berkutot támogató „civil csoportok" – komoly mértékben vettek részt mind a január 19–23-i, mind pedig a február 18–20-i Majdan elleni rendőrségi támadásokban.

A Janukovics-rezsimnek a tiltakozókkal szembeni rendszeres erőszakos fellépése annál is inkább érthetetlen, mert már egy december közepén publikált közvélemény-kutatás is egyértelműen jelezte, hogy 2013. november 29. után a majdani tiltakozókhoz a legnagyobb számban az ártatlanokkal szembeni erőszak miatt csatlakoztak az ukránok.[33] Valószínűleg elsősorban azért, mert a független Ukrajna elmúlt húsz éve során – amikor azért akadtak már a jelenleginél nagyobb méretű társadalmi megmozdulások is (például a 2004-es narancsos forradalom idején) – a hatalom eddig soha nem alkalmazott a mostanihoz hasonló durva és brutális erőszakot.[34] Vagyis a hatalomnak már decemberben számolnia kellett (volna) azzal, hogy az erőszak fokozása csak erősíteni és szélesíteni fogja a tüntetők ellenállását. Számos elemző szerint számolt is, mert a tüntetőkkel szemben csupán olyan mértékű és jellegű erőszakot kívánt bevetni,[35] amely egyrészt alkalmas arra, hogy a közvélemény szemében lejárassa őket, még inkább pedig az ukrán ellenzéki pártok őket támogató vezetőit, akik közül többen Viktor Janukovics potenciális kihívóinak számítanak a 2015. márciusi elnökválasztáson, s akikkel december közepétől egyre többet foglalkozott az ukrán és a nemzetközi média.[36] Másrészt olyan arányú erőszakot, amely mellett fennmaradhat a kijevi tiltakozás intenzitása olyan mértékben, hogy a mozgalom továbbra is Kijevben összpontosítsa erejét, s ne terjedjen ki jelentős mértékben a vidéki Ukrajnára (vagyis a Majdan-mozgalom vidéki aktivistái – akik november 29-én követően utaztak a fővárosba, ne kényszerüljenek hazatérésre).[37] Az elemzők egy része azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy ez az opció csak akkor lehet sikeres megoldás a hatalom részéről, ha a Janukovics-rezsim egy erősen zárt és tartós hatalmi rendszer, amely képes türelemmel kivárni és éppen megfelelő szinten adagolni a tiltakozók elleni erőszakot, illetve képes tematizálni és befolyásolni a Majdanról szóló híreket. A rezsim azonban nem volt monolit, s a legkevésbé sem volt képes befolyásolni a mindvégig ingyenes wifivel rendelkező Majdanról szóló híreket, így igen hamar kiderült, hogy az idő alapvetően Janukovics ellen dol-

[30] Vadim Titusko a mostani tiltakozások ideje alatt a tiltakozók oldalára állt.
[31] From Maidan To Berkut: A Ukraine Protest Glossary. *RFL/RL,* 2013. 12. 04.; Ukrajna ultrái. *Dotoho.blog.hu*, 2014. 01. 28.
[32] Radziwinowicz, Wacław – Gawlik, Paweł: Ukraina. Janukowycz nie chciał rozmawiać z opozycją. Porwania aktywistów, znany dziennikarz opuszcza kraj. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 21.; Gawlik, Paweł: Kim był Jurij Werbicki porwany ze szpitala i zabity. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 22.; Kośmiński, Paweł – Wilgocki, Michał: Tituszki, bandyci na usługach ukraińskiej władzy, łapane i zawstydzane. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 23.; Tymots, Ihor: Męczennik ze Lwowa. "Zamordowali go, bo nie chciał być niewolnikiem". *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 25.
[33] Iwański, Tadeusz: Ukraina: Majdan na rozdrożu. OSW Analizy, 2014. 01. 08.
[34] Fontos kiegészítésként hozzátesszük, hogy az elmúlt 20 esztendőben az egész posztszovjet térségben sem volt példa a hatalom ilyen erőszakos fellépésére.
[35] November 30-át, illetve december 11-ét követően például a Berkut nem indított közvetlen támadást a Majdan ellen, hanem csak a térre vezető útvonalak mentén intézett támadásokat a tüntetésre menők, illetve az onnan hazatérő szimpatizánsok ellen.
[36] Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: Co Majdan mówi o Ukrainie? Diagnoza i perspektywy ukraińskiej polityki. *Komentarze OSW,* 2014. 01. 17. 6. o.
[37] Olszański, Tadeusz A. – Konończuk, Wojciech: Eskalacja sytuacji w Kijowie. *OSW Analizy,* 2014. 01. 22.; Iwański, Tadeusz: Ukraina: polityczny klincz z radykalizującym się Majdanem w tle. *OSW Analizy*, 2014. 02. 05.; Olszański, Tadeusz A.: Scenariusz siłowy na Ukrainie. *OSW Analizy*, 2014. 02. 19.

gozik. Ráadásul politikai hátországának megosztottsága és a képviselői között fennálló véleménykülönbségek már igen korán érzékelhetővé váltak. A Régiók Pártján belüli nagyobb törésvonalak – a Janukovics-családhoz feltétlenül hű, az oligarchákhoz kötődő, illetve az elsősorban ideológiai okok miatt a párthoz kötődő csoportok között – már korábban közismert voltak.[38] A 2013. november 29-i brutális rendőrattakot követően („a bűnüldöző szervek brutális intézkedései miatt az európai integrációt támogató tüntetés feloszlatása során”[39]) lemondott posztjáról Szergej Levocskin, az elnöki adminisztráció vezetője (vele az utolsó „nem donyecki” politikus távozott az elnök közvetlen környezetéből). December 13-án pedig Rinat Ahmetov – az egyik leggazdagabb és legbefolyásosabb ukrán vállalkozó, akinek a Régiók Pártja mintegy 50 parlamenti képviselőjére van döntő befolyása – jelentette ki, hogy az ukránoknak joguk van a tiltakozásra, s szólította fel valamennyi felet a dialógusra.[40] Végül a januári utcai összecsapások első halálos áldozatait követően várható volt az is, hogy Régiók Pártját alkotók csoportok közül a leggyorsabban azok a párthoz csak ideológiai alapon kötődők válnak le majd tömegesen, akik nem akarnak felelősséget vállalni a hatalom halottakat követelő erőszakos fellépéséért. Az elemzők azt feltételezik, hogy a január 27-i átmeneti kompromisszum is elsősorban e párton belüli csoportoknak, továbbá Rinat Ahmentov és Dmitro Firtas nagyvállalkozóknak volt köszönhető, akik távozásukkal, illetve támogatásuk megvonásával fenyegették meg Janukovicsot.[41] Mindezt azért tartjuk kulcsfontosságúnak, mert a tiltakozásoknak a kormányhatalom által alkalmazott erőszakra adott reakcióként erősödő hullámai mellett a legtöbb elemző szerint az elnök mögött álló politikai csoportosulás belső megosztottsága volt a legfőbb oka Janukovics januári végi és februári kapkodásának.

Külön meg kell említenünk a kormányzatnak a tiltakozókkal szembeni jogi és adminisztratív lépéseit. Nem csupán a tüntetők és szimpatizánsaik letartóztatására és elítélésére gondolunk, hanem sokkal inkább az olyan lépésekre, mint a Vitalij Klicsko 2015-ös elnökjelöltségét kizáró adótörvény,[42] illetve az alapvető állampolgári szabadságjogokat – a szólásszabadságtól kezdve a gyülekezési szabadságig – durván csorbító törvénycsomag 2014. január 16-i elfogadása.[43] Ez utóbbi – melyet a parlament alkotmánysértő módon (vita nélkül, a törvény bizonyos részeit csak a szavazás után ismertetve) fogadott el – azért vált különösen fontossá, mert a vele szembeni januári tiltakozás, a hatalom erre adott erőszakos – halálos áldozatokat is követelő[44] – válasza, illetve ennek hatására a tiltakozás eszkalációja késztette először meghátrálásra a Janukovics-rezsimet.

A tüntetéseket korlátozó, illetve a tiltakozókat súlyosan büntető törvénycsomag elfogadása miatti tiltakozások idején vetődött fel először nyíltan a kormányzat egyes képviselőinek részéről a rendkívüli állapot bevezetésének eshetősége.[45] A megfigyelők szerint azonban erre valójában több szempontból sem kerülhetett sor. Egyrészt nem biztos, hogy az ukrán haderő jelenlegi állapotában képes lenne bevezetni, még inkább pedig hosszabb ideig fenntartatni egy rendkívüli állapotot. Másrészt a hadsereg vezetői nem is akartak részt venni egy ilyen lépésben, s ezt egészen nyilvánvalóvá tette a vezérkari főnök február 19-i leváltása, illetve helyettesének 21-i lemondása.[46] Így Viktor Janukovics egyszerűen nem bíz(hat)ott az ukrán hadsereg tisztikarának lojalitásában. Végül harmadszor – s ez is döntő fontosságú –: valószínűleg az elnök környezete és a hatalomhoz kapcsolódó oligarchák sem igazán támogatták ezt

[38] To jeszcze nie jest szczęśliwy finał. Rozmowa z ukraińską politolog. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 21.
[39] Az ukrán miniszterelnök felháborodott a Függetlenségi téri események kapcsán. *Oroszország Hangja,* 2013. 11. 30
[40] Ахметов призвал власть и оппозицию сесть за стол переговоров. *ZN.ua,* 2013. 12. 13.;
Ахметов призвал политиков "остудить головы" и сесть за стол переговоров. *Unian.net,* 2013. 12. 13.
[41] Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: Kryzys na Ukrainie: pierwszy krok do kompromisu. *OSW Analizy,* 2014. 01. 29.
[42] Adótörvény gátolhatja Klicsko indulását. *vg.hu,* 2014. 01. 14.
[43] Olszański, Tadeusz A. – Konończuk, Wojciech: Eskalacja sytuacji w Kijowie. *OSW Analizy,* 2014. 01. 22.
[44] Wilgocki, Michał: Serhij, Michaił, Roman i Jurij. Zginęli i stali się męczennikami Majdanu. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 01. 29.
[45] Rendkívüli állapot kihirdetésével fenyeget az ukrán igazságügyi miniszter. *Euronews,* 2014. 01. 27.; Rendkívüli állapot jöhet Ukrajnában. *Index.hu,* 2014. 01. 28.
[46] Ukraina: Zastępca szefa sztabu generalnego podał się do dymisji. *rmf24.pl* 2014. 02. 21.

a megoldást, mert el akarták kerülni, hogy a Nyugat szankciókat vezessen be az ukrán hatalom képviselőivel szemben (vízumkorlátozás, számlák befagyasztása stb.), amire február 19. után a rendkívüli állapot bevezetése nélkül is sor került.[47] Mindez ismét csak azt mutatja, hogy a Janukovics mögött álló, hatalmat birtokló politikai csoport korántsem volt olyan zárt és monolit egység, miként azt az elnök a tüntetők és a külvilág felé mutatni kívánta.

A konfliktus első kiéleződése és a látszólagos kompromisszum

A január 16-i törvények elfogadása miatt megerősödött tiltakozás felszámolására tett kísérlet 2014. január 19–23. között tartós és nyílt utcai harcba torkollt a parlament és kormány épületének helyet adó Hrusevszkij utcában a speciális rohamrendőrség és a Majdan-mozgalom önvédelmi egységei, közöttük a szélsőjobboldali csoportok között.[48] A meglepően kiegyensúlyozott és elhúzódó összetűzéseknek több lényeges következménye is volt. Az utcai harcokban négy tüntető életét vesztette (s bár a hatalom nem ismerte el, valószínűleg rendőrségi mesterlövészek golyói végeztek velük), egyet pedig ismeretlen tettesek elhurcoltak és megöltek. Mintegy 1400-an sebesültek meg az összecsapásokban. A halálos áldozatok miatti erős társadalmi felháborodás ismét országos lendületet adott a tiltakozásoknak, ezúttal azonban már a kelet-ukrán területekre is kiterjedve.[49] Tíz nyugat- és közép-ukrajnai megyében a tiltakozók kormányzati középületeket foglaltak el. A társadalom indulatait minden bizonnyal fokozta, hogy egy, a majdani tiltakozók által készített videofelvételből kiderült, a Berkut támadásával párhuzamosan a 200 hrivnyáért felbérelt tituskik autókat gyújtottak fel és kirakatokat törtek be, hogy a hatalom a tüntetőket vádolhassa meg a pusztítással.[50]

A tüntetőknek, még inkább pedig az utcai önvédelmi csoportoknak a speciális rohamrendőrséggel szembeni kitartása és utcai harcokban való jártassága, illetve az országossá nőtt tiltakozás láthatóan meglepte a hatalmat, így a három ellenzéki párt vezetőinek január 23-án nem csupán egy informális tűzszünetet sikerült kicsikarniuk, hanem azt is, hogy a belső és a nemzetközi nyomásnak egyre inkább kitett Viktor Janukovics közvetlen tárgyalásokat kezdjen követeléseikről. A tárgyalások január 23–27 között megtartott négy fordulóján átmeneti kompromisszum született a felek között a kormány lemondásáról (28-án megtörtént), a január 16-i antidemokratikus törvények parlament általi visszavonásáról (29-én részlegesen megtörtént), a tiltakozókra vonatkozó amnesztiáról (29-én részlegesen megtörtént), illetve az ukrán politikai rendszer parlamenti–elnöki rendszerré való átalakításáról (tárgyalásos előkészítése 29-én kezdődött el). Janukovics elnök és kormányzata ugyanakkor határozottan elutasította az előrehozott elnöki és a parlamenti választások lehetőségét, az ellenzék pedig visszautasította az elnök által felajánlott miniszterelnöki (Jacenyuk) és miniszterelnök-helyettesi (Klicsko) posztot.[51]

Fontos jelezni, hogy az említett átmeneti kompromisszum nem szüntette meg a politikai válságot, csupán annak csökkentette az esélyét némileg és – mint kiderült – átmenetileg, hogy visszatérjen a január 19–23. közötti erőszakos szakaszához. Politikai értelemben azonban a januári tárgyalásokon elért kompromisszum – mivel nem tartalmazta az előrehozott választások (vagyis az elnök belátható időn belüli elmozdításának) lehetőségét – valójában csupán a 2013. december elejei helyzethez való visszatérés volt. Ezt azért fontos jelezni, mert mind a média, mind pedig az ukrán ellenzéki politikusok úgy kommentálták a megállapodást, mintha az igen komoly előrelépést jelentett volna a majdani tiltakozók követeléseinek teljesülését illetően. Még ennél is fontosabb volt azonban, s már a megállapodás megkötésekor világosan látszott, hogy az ukrán politikai harc – ha más eszközökkel is, de – folytatódni fog. Jól jelezte

[47] Janukowycz użyje siły? "Stan wyjątkowy mało prawdopodobny" *Dziennik.pl,* 2014. 01. 28.
[48] Sytuacja na Ukrainie, 27 stycznia. *Notatka Specjalna OSW*, 2014. 01. 27.; Sytuacja na Ukrainie, 27–28 stycznia. *Notatka Specjalna OSW,* 2014. 01. 28.; Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: Kryzys na Ukrainie: pierwszy krok do kompromisu. *OSW Analizy,* 2014. 01. 29.
[49] A rendszerkritikus tiltakozó mozgalmak kelet-ukrajnai kiterjedése a legerősebb cáfolatát adja azoknak a nemzetközi médiában megjelenő véleményeknek, amelyek – megítélésünk szerint felelőtlenül és Ukrajnát egyfajta prédának tekintve – Ukrajna esetleges szétesésével számolnak a jelenlegi válság kapcsán.
[50] Swiader, Jacek: Trzy miesiące walki. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 22.
[51] Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: Kryzys na Ukrainie: pierwszy krok do kompromisu. *OSW Analizy,* 2014. 01. 29.

ezt, hogy a parlament nem a majdani tüntetők és az ellenzéki pártok feltételek nélküli amnesztiakövetelését fogadta el, hanem a kormánypártoknak azt a javaslatát, amely az amnesztiát az elfoglalt kormányzati középületek elhagyásához köti. Janukovics elnök pedig húzni kezdte az időt, betegszabadságra ment, hogy ne azonnal kelljen aláírnia még a parlament által elfogadott felemás amnesztiatörvényt sem.[52] Több elemző már ekkor felhívta a figyelmet arra: cseppet sem biztos, hogy az ellenzék és kormányzat között körvonalazódni látszó kompromisszummal valóban sikerül csökkenteni a tiltakozások intenzitását.[53] Továbbá, hogy az ellenzéknek a parlamentáris–elnöki rendszerhez (vagyis a 2004-es alkotmányhoz) való visszatérésre vonatkozó követelését (ami magába foglalná az előrehozott választások kiírását is) a hatalom egészen biztosan sokkal nehezebben fogja teljesíteni, mint a január 16-i törvények visszavonását, vagy az amnesztiatörvény elfogadását.[54] Várható volt az is, hogy a hatalom – hasonlóan december elejéhez – ismét a kivárásra és arra fog játszani, hogy alapjaiban változzon meg a tüntetőkről kialakult pozitív hazai és nemzetközi kép.

Bizonyos jelenségek kétségtelenül ez utóbbit látszottak megkönnyíteni.

Mindenekelőtt a 2014. január 19–23. közötti utcai harcok, melyeknek főszereplői a Majdan-mozgalomhoz csatlakozott ukrán szélsőjobboldali csoportok voltak, akiknek a harci felkészültsége és keménysége érezhetően meglepte és aggodalommal töltötte el a nemzetközi közvéleményt is. Ezt a meghökkentést igyekezett meglovagolni és kihasználni – nem teljesen sikertelenül – az ukrán kormányzat, illetve a Janukovics-rezsimmel szimpatizáló orosz és nemzetközi média, mind gyakrabban jellemezve agresszívként, militánsként, Ukrajna kettészakadását támogató radikális nacionalistaként,[55] antiszemitaként,[56] sőt gyakran terroristaként emlegetve a majdani tüntetőket. Ismét hangsúlyoznunk kell azonban, hogy egyrészt a *Pravij Szektor* militáns csoportjait politikai értelemben a Janukovics-rezsim hozta helyzetbe a Majdan-mozgalmon belül azzal, hogy erőszakkal kívánta felszámolni a kijevi tiltakozást. Másrészt az arab tavasz eseményei óta minden hatalomnak számolnia kell azzal, hogy amennyiben két hónapon keresztül semmibe veszi egy Majdan típusú és méretű tiltakozás követeléseit, jogi és adminisztratív retorzióknak teszi ki a tiltakozókat és a velük szimpatizálókat, illetve erőszakkal kívánja felszámolni a tiltakozást, akkor a tiltakozók önvédelmét (a fegyverest is) legitimnek fogja tekinteni a társadalom. Teljesen függetlenül egyébként attól, hogy a tiltakozóknak ténylegesen van-e legitim okuk (például egy választási csalás) a hatalom elleni tiltakozásra, illetve annak elmozdítására. Végül jeleznünk kell azt a tapasztalatunkat is, hogy az ilyen típusú válságos időkben még az egyébként objektivitásra törekvő megfigyelők is hajlamosak eltúlozni egy-egy jelenség helyi értékét, illetve hajlamosak fogékonyságot mutatni a legrosszabb esetforgatókönyvek *(worst case scenario)* iránt.[57]

A konfliktus második kiéleződése és az elitek kompromisszuma

Azarov kormányfő lemondásától eltekintve a január 27-i megállapodások parlamenti végrehajtása csak lassan és részlegesen valósult meg: a január 16-i törvénycsomagot nem teljes egészében vonták vissza, az amnesztiatörvény nem az ellenzék, illetve a Majdan-mozgalom által követelt formában került elfogadásra, így hosszú vita vette kezdetét a végrehajtásáról, ami aztán február első napjaiban megszakadt. A tervezett alkotmánymódosítás kapcsán pedig kiderült, hogy az ellenzéken belül is különbözőek az elképzelések az elnöki hatalom jogkörét illetően, az *UDAR* ugyanis – tekintettel arra, hogy Vitalij Klicsko tűnt a legesélyesebb elnökjelöltnek – több jogot hagyott az elnöknél, minta *Szülőföld*. Ennél is fontosabb volt azonban, hogy mivel a megállapodás elsősorban az ellenzéki pártok, nem pedig a Majdan-mozgalom

[52] Végül január 31-én írta alá. Gyorshír: Janukovics aláírta az amnesztiatörvényt. *HVG.hu,* 2014. 01. 31
[53] Konończuk, Wojciech – Olszański, Tadeusz A.: Kryzys na Ukrainie: pierwszy krok do kompromisu. *OSW Analizy,* 2014. 01. 29.
[54] Uo.
[55] A jelenségről lásd Sobolewska, Justyna: Majdan = ukraiński nacjonalizm? Zrozumieć Ukrainę. *Polityka.pl,* 2014. 01. 27.
[56] Ennek kísérletéről lásd Страха ради иудейска. *Grani.ru,* 2014. 01. 27.
[57] Kiválóan hívják fel erre a figyelmet az ukrán válság kapcsán: Sz. Bíró Zoltán: Két adalék az ukrajnai helyzethez. *Galamus*, 2014. 02. 03.; Appelbaum, Anne: Nie powtarzajmy głupich stereotypów. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 23.

követeléseit tükrözte (akik már ekkor Viktor Janukovics belátható időn belüli távozását, vagyis előrehozott elnökválasztást követeltek), a Jacenyuk–Klicsko–Tyahnibok-hármas nem volt képes meggyőzni a parlamentben a kormánypárti többség képviselőit arról, hogy feltétlenül és az ellenzéki követeléseknek megfelelően kell végrehajtaniuk a megállapodást. Sőt épp ellenkezőleg: a Janukovics-tábor – abban a hitben, hogy gyengítheti a majdani tiltakozások intenzitását – a megegyezés végrehajtásakor igyekezett kihasználni a mozgalmon belüli és az ellenzéki pártok közötti megosztottságot. Jól jellemezte az ellenzéki pártok helyzetét, hogy a *Pravij Szektor* képviselői január 31-én önálló tárgyalásokba kezdtek/kezdhettek a belügyi szervek képviselőivel aktivistáik szabadon bocsátásáról, illetve megállapodást kötött velük arról, hogy február 7-ig nem kerül sor utcai harcokra.[58]

Ha máskor nem, a Legfelsőbb Tanács 2014. február 4–5-i ülésén – miután még mindig nem történt semmilyen lépés az ukrán politikai krízis megfékezésére – mindenki számára nyilvánvalóvá válhatott, hogy Viktor Janukovics az időhúzást politikai hátországának konszolidációjára, illetve az ellenzéki megosztottság elmélyítésére és a tiltakozóknak a társadalom előtti lejáratására kívánja felhasználni. Az elnök láthatóan teljesen tévesen mérte fel a helyzetet: a Majdan-mozgalom gyengüléseként és nem a tiltakozások radikalizálódásaként értelmezte például, hogy a *Pravij Szektor* vezetője február 3-án keményen kritizálta az ellenzéki vezetőket, és részvételt követelt a kormánnyal való tárgyalásokon. Bár az elnöki adminisztráció február 3-án olyan nyilatkozatot tett, hogy Viktor Janukovics nem zárja ki az előrehozott elnökválasztásokat, s újraindultak a tárgyalások is az amnesztiatörvény végrehajtásáról, az előbbi csak megtévesztés volt, az utóbbi kapcsán pedig csak február 14-re sikerült olyan megoldást találni, amely elméletileg a Majdan-mozgalom számára is elfogadhatóvá tette az amnesztiatörvény végrehajtását. Ennek eredményeként február 14. és 17. között a hatóságok elengedték a december óta letartóztatott 234 főt, de – a Majdan-mozgalom követelése ellenére – az ellenük felhozott vádakat nem ejtették.[59]

2014. február 18-án reggel 20 ezer majdani tüntető – Arszenyij Jacenyuk és Oleh Tyahnibok vezetésével – az ukrán parlament épülete elé vonult, hogy békés tüntetéssel támogassa a parlamenti ellenzéknek a 2004-es ukrán alkotmány visszaállítására vonatkozó javaslatát, illetve kikényszerítse annak megszavazását. Miután 9 és 10 óra között kiderült, hogy parlament elnöke napirendre sem tűzte az ellenzék javaslatát, a legradikálisabb tüntetők megtámadták a rendfenntartó erőket. Utcai összetűzések, majd csütörtök délig tartó utcai harcok kezdődtek, amelynek során a Berkut megpróbálta felszámolni a tüntetők egy része által elhagyott majdani barikádokat, a tituskik verték és üldözték a Majdanra visszatérni szándékozó tiltakozókat, a belügyminisztérium fegyveres erőinek mesterlövészei pedig a házak tetejéről lőtték a tüntetőket. 18-án délután a hatalom Kijevet zárt városnak nyilvánította, ami gyakorlatilag a rendkívüli állapot bevezetését jelentette.[60] 18-án éjjel – több órás várakozás után – az ellenzéki pártok vezetők találkoztak Janukoviccsal, az elnök azonban teljes kapitulációt követelt a majdaniaktól, az ellenzéki pártok vezetőit pedig bírósági felelősségre vonással fenyegette meg. Február 18-án 26 (köztük 10 rendőr), 19-én pedig 77 halálos áldozata és a két nap során közel ezer sebesültje volt az utcai harcoknak, 67 rendőrt pedig a tüntetők ejtettek túszul.[61] 20-án az ukrán belügyminiszter bejelentette, hogy rendeletben engedélyezte éleslőszer alkalmazását a tüntetőkkel szemben.[62] A harcoknak hivatalosan végül az ukrán parlamentnek az a 21-i határozata vetett véget, amely a rendőröket visszarendelte a laktanyáikba.[63]

A Janukovics-rezsim tüntetőkkel szembeni február 18–19-i brutális, több tucat halálos áldozatot követelő fellépése lépésre kényszerítette a passzivitása és tehetetlensége miatt több kritikát kapó Európai Uniót is,[64] amely 20-án – megkésve ugyan, de végül – szankciókat rendelt

[58] Iwański, Tadeusz: Ukraina: polityczny klincz z radykalizującym się Majdanem w tle. *OSW Analizy*, 2014. 02. 05.
[59] Swiader, Jacek: Trzy miesiące walki. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 22.
[60] Olszański, Tadeusz A.: Scenariusz siłowy na Ukrainie. *OSW Analizy*, 2014. 02. 19.
[61] Coraz bliżej kompromisu. *Notatka Specjalna OSW,* 2014. 02. 21.
[62] Ukrainian Police Authorized to Use Live Ammo as Battle Rages. *RIA Novosti*, 2014. 02. 20.
[63] Coraz bliżej kompromisu. *Notatka Specjalna OSW,* 2014. 02. 21.
[64] 'Fuck the EU': US diplomat Victoria Nuland's phonecall leaked. *The Guardian*, 2014. 02. 07.**;** Ekspert PISM: UE nie ma planu B czy planu C dla Ukrainy. Chce tylko uspokoić sytuację. Sankcje to symbol. *tokfm.pl*, 2014. 02. 19.; Kovaleva, Aleksandra: Dear Europeans. *Euromaidan PR*, 2014. 02. 20.

el az ukrán hatalom erőszakért felelős képviselői ellen,[65] illetve – a francia, a német és a lengyel külügyminiszter személyében – egy három tagú közvetítő delegációt küldött az ukrán ellenzék és a kormány tárgyalásait és megállapodását elősegítendő. Az Európai Uniót és az Egyesült Államokat képviselő trojkának mintegy kilenc órás tárgyalás után február 21. délutánjára sikerül meggyőznie az ukrán elnököt az ellenzékkel való megállapodás szükségességéről, illetve megfogalmaznia ennek feltételeit.[66] Az EU-közvetítéssel megkötött 6 pontos megállapodásról, amely az elnöki hatalmat korlátozó 2004-es alkotmány 48 órán belüli visszaállítását, az ellenzéket is magába foglaló átmeneti kormány 10 napon belüli megalakítását, egy 2014 szeptemberig befejezendő alkotmányreformot, decemberre előrehozott elnökválasztásokat, az erőszakos cselekmények kivizsgálását, a rendkívüli állapot bevezetéséről való lemondást, az erőszaktól való tartózkodást, az amnesztiatörvény kiterjesztését és az illegális fegyverek begyűjtésének 24 órán belüli megkezdését tartalmazta,[67] erősen megoszlanak a vélemények. Az EU és a delegáció tagja szerint ennyit lehetett elérni,[68] mások arra hívják fel a figyelmet, hogy csak így lehetett megakadályozni a további vérontást.[69] Megint mások viszont már az egyezmény megkötésének pillanatában egyértelmű volt, hogy Majdan-mozgalom számára az ukrán politikai elit által EU-közvetítéssel megkötött megállapodás a száz halálos áldozatot követően elfogadhatatlan.[70] A tiltakozók elsöprő többsége ugyanis ekkor már Janukovics azonnali távozását követelte. Érdemes jeleznünk, hogy a február 20-i tárgyalásokat élesen ellenezte a bebörtönzött Julija Timosenko is, aki szerint a hatalom erőszakos januári fellépése után az ellenzéknek nem szabadott volna tárgyalnia Janukoviccsal.[71]

Az Európai Uniónak a megegyezéssel kapcsolatos óvatos magatartása azért volt különösen meglepő, mert számos elemző szerint az unió már december 11-én (Catherine Ashton első látogatása alkalmával) elkötelezte magát az ellenzék és a tiltakozók mellett, így sokak (például Gerhard Schröder volt német kancellár) szerint alkalmatlanná vált a pártatlan közvetítésre.[72] Sokkal valószínűbb azonban az, hogy az EU óvatosságát az magyarázza, hogy mivel nem rendelkezett sem egy az ellenzék által vezetett Ukrajnára vonatkozó tervvel, sem pedig a Janukovics-rezsim visszafogására alkalmas hatékony eszközzel, csupán a válságos helyzetekre általánosan kialakított, hagyományos törekvéseit és céljait (a helyzet lecsillapítását, a vérontás elkerülését) igyekezett elérni. Érdemes azonban arra is felhívni a figyelmet, hogy az ukrán események kapcsán – még ha gyorsabbnak is mutatkozott az EU-nál – az Egyesült Államok sem siette el a dolgokat: Barack Obama elnök csak a február 18-i véres események után tett említést Ukrajnáról, igaz, másnap Egyesült Államok már szankciókat is bevezetett több ukrán politikus ellen.[73]

Az ukrán tavasz – kérdőjelekkel

Az EU közvetítésével létrejött megállapodást a várakozásoknak megfelelően az ellenzéki pártok vezetőinek nem sikerült elfogadtatniuk a Majdan-mozgalom Tanácsával, s mint kiderült, az

---

65 Ukraine: EU agrees on targeted sanctions. Brussel, 2014. 02. 21.
66 Janukowycz dzieli się władzą - *Notatka Specjalna OSW*, 2014. 02. 21; Czech, Mirosław: Dyplomaci i rewolucja. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 24.
67 Agreement on the Settlement of Crisis in Ukraine. *Mandiner*, 2014. 02. 21.
68 Janukowycz zbladł - Sikorski dla "Gazety Wyborczej" o negocjacjach w Kijowie. *Gazeta Wyborcza,* 2014. 02. 21.
69 Ukrajna nem szakad ketté. *Index*, 2014. 02. 21.
70 Coraz bliżej kompromisu. *Notatka Specjalna OSW,* 2014. 02. 21.; To jeszcze nie jest szczęśliwy finał. Rozmowa z ukraińską politolog. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 21.; Czech, Mirosław: Dyplomaci i rewolucja. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 24.
71 Ismét megpróbálnak tárgyalni Janukoviccsal az ellenzék vezetői. *ma.hu*, 2014. 01. 27
72 Ekspert PISM: UE nie ma planu B czy planu C dla Ukrainy. Chce tylko uspokoić sytuację. Sankcje to symbol. *tokfm.pl*, 2014. 02. 19.
73 Amerika máris szankciókat vezetett be ukrán politikusok ellen. *Index*, 2014. 02.19.; Zawadzki, Mariusz: Obama przypomniał sobie o Ukrainie. Wreszcie! *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 20.; Obama 'bierny i naiwny', Merkel 'odegrała kluczową rolę'. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 22.

EU-trojka képviselőinek rábeszélése/fenyegetése[74] is csupán arra volt elegendő, hogy a tanács tagjainak többsége formálisan aláírja a dokumentumot, de egyben világosan értésére adja a megállapodást bejelentő ellenzéki vezetőknek, hogy Viktor Janukovicsnak távoznia kell.[75] Az események dinamizmusa pedig – mindenekelőtt a Janukovics-rezsim és az elnökhöz hű erőszakszervek gyors összeomlása – a Majdan-mozgalom malmára hajtotta a vizet. A Régiók Pártjából való kilépések következtében, ha formálisan nem is, de a gyakorlatban ellenzéki többségűvé és a korábbi parlamenti vezetők lemondása/elmenekülése miatt ellenzéki vezetésűvé is vált az ukrán parlament, s így a február 21-i megállapodásnál jóval radikálisabb lépéseket is megszavazott. Alkotmányos szempontból törvénytelen módon ugyan, de elmozdította elnöki posztjától Viktor Janukovicsot, új vezetőket nevezett ki a parlament és az erőszakszervezek élére, 2014. május 25-ére írta ki az előrehozott elnökválasztásokat, s határozatot hozott Julija Timosenko szabadon bocsátásáról is.[76] Viktor Janukovics elmenekült előbb Kijevből, majd a politikai hátországának számító Donyeckből is, ami egyértelműen azt jelzi, hogy végleg elvesztette az ukrán politikai elit támogatását, s már életét sem érzi biztonságban.

Viktor Janukovics távozása elsősorban azért fontos, mert cáfolja azokat az előzetes feltevéseket, melyek szerint a hatalmától megfosztott elnök szeparatista jelszavakkal képes lehet megkapaszkodni a politikai hátországát jelentő Kelet-Ukrajnában. Egy ilyen fordulat azonban nem érdeke még a donyecki oligarcháknak sem, legalábbis ezt jelezi Rinat Ahmetovnak az ország egységére vonatkozó nyilatkozata.[77] Ugyancsak a szeparatizmus ellen hat, hogy gyakorlatilag valamennyi ukrán erőszakszervezet (honvédelmi minisztérium, belügyminisztérium, hadsereg, titkosszolgálatok) kinyilvánították lojalitásukat az új hatalom iránt. Fontos jelezni azt is, hogy bár az orosz vezetés gyakorlatilag mindvégig kiállt Viktor Janukovics mellett, s nyilatkozataiban még az ukrán tavasz február 21–22-i fordulata után is törvénytelen puccsnak tekinti az ellenzék hatalomra kerülését, nem érdekelt – vagy pontosabban: jelenleg nem érdekelt – a kelet-ukrajnai és krími szeparatizmus inspirálásában. Mivel abban lényegében konszenzus van az elemzők között, hogy Moszkvának aligha lehet stratégiai célja egy „fél-Ukrajna megszerzése”,[78] az említett szeparatizmus támogatása várhatóan hosszú távon is csupán olyan eszköz lesz/lehet az orosz vezetés számára, amellyel nyomást kíván gyakorolni az új hatalomra az érdekeinek figyelembe vétele és érvényesítse érdekében.

S meglehet, erre még igen jó esélyei lesznek.

Az új ukrán hatalomnak ugyanis olyan óriási politikai, gazdasági és stratégiai kihívásokkal kell szembenéznie, melyeknek megoldása elképzelhetetlennek tűnik komoly külső segítség nélkül.

Politikai szempontból a Majdan-mozgalomnak és az ukrán társadalomnak a politikai elittel szembeni általános bizalmatlansága okozhatja a legnagyobb problémát. Ezt egész világosan jelezte a február 21-i megállapodást aláíró ellenzéki politikai vezetők, illetve a börtönből kiszabaduló Julija Timosenko meglehetősen hűvös majdani fogadtatása.[79] Itt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy egy olyan időszakban érzékelhető az említett bizalmatlanság, amikor a pártok formálisan félretették nézeteltéréseiket. Kérdés továbbá az is, hogy mit kezd majd az új hatalom a korábbinál jelentősebb politikai befolyással rendelkező radikális formációkkal (*Pravij Szektor, Szpilna Szprava*). Vajon integrálhatók lesznek-e, s miként az új politikai felállásban?

A politikai gondok azonban eltörpülnek az ország előtt álló és megoldandó gazdasági-pénzügyi problémák mellett. Rövid távon az állami kötelezettségek finanszírozása okozza

[74] *„Vagy támogatjátok a megegyezést, vagy halottak lesztek.”* – jelentette ki láthatóan indulatosan egy felvétel szerint Radosław Sikorski lengyel külügyminiszter a Majdan-mozgalom Tanácsának egy tagjához fordulva a trojka és tanács megbeszéléséről kijövet. Sikorski: Albo poprzecie porozumienie, albo będziecie martwi. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 21.

[75] A Majdanon a megállapodás aláírásának bejelentésekor egy felszólalásban elhangzott, hogy amennyiben Viktor Janukovics nem mond le 22-én 10 óráig, akkor a tüntetők megrohamozzák az elnöki rezidenciát. Czech, Mirosław: Parlament rządzi, Majdan czuwa. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 24.

[76] Po zwycięstwie rewolucji. *Notatka Specjalna OSW*, 2014. 02. 23.

[77] Uo.

[78] Ukrajna nem szakad ketté. *Index*, 2014. 02. 21.

[79] Radziwinowicz, Wacław: Bohaterowie nie umierają. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 23.

majd az egyik legnagyobb gondot: 2014-ben 7,3 milliárd dollárt, 2015–16-ban 17 milliárd dollárt kell kifizetnie adósságaira, illetve további 7 milliárdot az állami Naftohaz kénytelen kifizetni, miközben az ukrán központi bank valutatartalékai 2013 végére 18,5 milliárd dollárra csökkentek, s ez csupán két hónapi import finanszírozására elegendő.[80] Vagyis külső segítség nélkül megoldhatatlan az ország finanszírozása. Közép- és hosszú távon azonban még komolyabb kihívással, az ukrán gazdaság kényszerű modernizációjával kell majd szembenéznie a politikai elitnek. S itt nem csupán az oligarchikus berendezkedés, a korrupció és gyenge állami adminisztráció felszámolására gondolunk, hanem sokkal inkább azoknak a gazdasági szektoroknak a megtalálására és fejlesztésére, amelyek versenyképessé tehetik Ukrajnát a világpiacon. Az európai vagy orosz orientáció valójában ebből a szempontból kulcsfontosságú. Aligha valószínű ugyanis, hogy az az Oroszország lehetne az ukrán modernizáció inspirálója, amely olaj- és gázbevételei jóvoltából az elmúlt évtizedben ugyan meggazdagodott, de cseppet sem vált modernebbé. A másik oldalon viszont szembe kell néznie az ukrán elitnek azzal is, hogy Ukrajna számára belátható időn belül az Európai Unió sem reális perspektíva. Nem csak azért, mert az ukrán kivitelnek csupán egynegyede irányul az unióba (a Moszkva vezette vámunió országaiba – Oroszországba, Fehéroroszországba, Kazahsztánba – az egyharmada), s még csak nem is csak azért, mert Ukrajna energiaszükséglete jelentős részét Oroszországtól szerzi be (gázfogyasztásának kétharmadát a Gazprom szállítja).[81] Leginkább azért nem jelent perspektívát az Európai Unió, mert – Sz. Bíró Zoltán szavaival szólva – *„Ukrajna 'kiszabadítása' sokkal nagyobb anyagi és politikai erőfeszítést igényel, már amennyiben ez egyáltalán megoldható, mint amennyit igényelt a '90-es évek elején a Köztes-Európa szovjet szatellitállamainak kiszabadítása Moszkva 'öleléséből'"*.[82] Erre a politikai és gazdasági erőfeszítésre pedig az Európai Unió belátható időn belül aligha lesz készen.

2014. február 24.

[80] Gadomski, Witold: Ukraińska gospodarka nad przepaścią. Czy da się ją uzdrowić? *Gazeta Wyborcza*, 2014. 02. 24.
[81] Sz. Bíró Zoltán: Egy válság anatómiája. *Vasárnapi Hírek*, 2014. 02. 23.
[82] Uo.

© TÁLAS PÉTER